

معاونت صنایع روستایی فعالیت‌های وسیع خود را از ابتدای سال ۱۳۶۶ در سه محور عمده «ایجاد واحدهای صنعتی در روستاها»، «حمایت از واحدهای تولیدی موجود در روستاها» و «تشکیل شرکت‌های تعاونی فرش دست‌باف» آغاز کرد. در ادامه، خلاصه‌ای از شرح فعالیت‌های این واحد در محورهای یاد شده آورده می‌شود.

الف - ایجاد واحدهای صنعتی در روستاها
جداول شماره ۱ و ۲ و ۳ و ۴ بیانگر توزیع تعداد موافقت‌های اصولی، سرمایه ثابت موافقت‌های اصولی و تعداد کارکنان و واحدهایی که پروانه بهره‌برداری گرفته‌اند، است. همانطور که از ارقام جداول ۱ تا ۴ برمی‌آید، تعداد موافقت‌های اصولی صادره از ابتدای سال ۶۶ لغایت پایان سال ۶۸، برابر ۳۳۲۵ فقره است و میزان سرمایه‌گذاری ثابت آنها نیز ۱۱۷ میلیارد ریال و تعداد کل کارکنان ۳۷۳۵۸ نفر است.

سرمایه سرانه موافقت‌های اصولی ۳/۱۵۳ میلیون ریال و متوسط سرمایه ثابت هر موافقت اصولی ۲۳۲/۳۵ میلیون ریال است. ارقام مندرج در جداول همچنین نشان می‌دهند که از نظر تعداد، موافقت‌های صادره در سال‌های ۶۷ و ۶۸ به ترتیب برابر ۱/۷ و ۲/۲ موافقت‌های اصولی صادره در ۶۶ است. از نظر تعداد کارکنان این ارقام برابر با ۲/۱ و ۴/۸ و از نظر میزان سرمایه‌گذاری ثابت، برابر با ۲/۸ و ۷/۳ است.

ب - حمایت از واحدهای تولیدی موجود در روستاها

در طول حدود ۳ سالی که از تشکیل معاونت صنایع روستایی می‌گذرد، علیرغم وجود مشکلات فراوان، خدمات قابل ملاحظه‌ای به واحدهای موجود در روستاها ارائه شده است (شرح مختصر آن در دنباله بحث بعدی خواهد آمد).

یکی از اقدامات مهم معاونت صنایع روستایی - برای اینکه بتواند از واحدهای موجود حمایت کافی به عمل آورد - انجام آمارگیری از کارگاه‌های موجود روستایی (زیر ۵۰ نفر اشتغال) است. این آمارگیری توسط مرکز آمار ایران و با همکاری مؤثر واحد صنایع روستایی در سال ۶۷ انجام گرفت. بررسی نتایج آمارگیری نشان می‌دهد که کل کارگاه‌های روستایی زیر ۵۰ نفر، ۷۸۹۴۶ کارگاه بوده‌اند که ۲۷۳۲۴ کارگاه (۳۵ درصد) در صنایع غذایی، ۲۱۸۶۲ کارگاه (۲۷/۶ درصد) در صنایع نساجی، ۱۱۵۰۱ کارگاه (۱۴/۵

اقدامات انجام شده در صنایع روستایی

محمدصادق جنان صفت

● در سال ۱۳۶۶ متوسط سالانه کارکنان مشغول به کار در کارگاه‌های روستایی ۱۹۵۶۰۶ نفر بوده‌اند که به طور متوسط، هر کارگاه ۲/۵ نفر شاغل به کار داشته است.

● ابهام در تعریف و ابعاد صنایع روستایی باعث شده است تا در این مورد، هم رأیی بین دست‌اندرکاران صنعتی کشور وجود نداشته باشد.

در بخش‌های پیشین اشاره شد که فقدان یک استراتژی مناسب و از پیش طراحی شده و مطابق با منافع ملی در گذشته، بخش صنعت را دارای ویژگی‌هایی خاصی کرده بود. از جمله اینکه، پخشایش صنعت در بهنه سرزمین به گونه‌ای بود که صنعت به معنای وسیع آن هیچ‌گاه با به درون روستاها نگذاشت. به همین لحاظ، برای استقرار صنعت در روستا، سازمان خاصی ایجاد نشد. همچنین گفته شد که در نهایت، وزارت جهاد سازندگی مسئولیت اجرا و نظارت بر احداث و توسعه صنایع روستایی را برعهده گرفت. هم اکنون نیز با توجه به اینکه وظائف روستایی سازمان صنایع دستی نیز به این وزارتخانه واگذار شده است، باید گفت عملکرد این نهاد در قسمت صنایع روستایی حجم عمده‌ای از کلیت آن چیزی است که تحت عنوان استقرار صنعت در روستا انجام شده است و می‌تواند به عنوان نمایانگر شاخص فعالیت‌ها در این زمینه مورد استفاده قرار گیرد.

در ادامه، ابتدا عملکرد واحد صنایع روستایی در امر احداث و ایجاد و گسترش صنایع روستایی را از جزوات منتشر شده توسط این واحد می‌آوریم، آن‌گاه، ملاحظاتی پیرامون اقدامات انجام شده در این زمینه خواهیم داشت.

قبل از پرداختن به عملکرد واحد صنایع روستایی لازم است اشاره کنیم که از یک سو، مسئله استقرار صنعت در روستا، بکر است و از سوی دیگر، افراد مسئول در اجرای این طرح نیز نوبا هستند و باید این نکته مورد توجه قرار گیرد. این توجه به ما کمک می‌کند تا وضعیت موجود را با واقع‌بینی بیش‌تری مورد مداخله قرار دهیم.

درصد) در صنایع ماشین آلات و تجهیزات، ۱۰۷۱۷ کارگاه (۱۳/۵ درصد) در صنایع کانی غیر فلزی، ۶۲۳۲ کارگاه (۷/۸ درصد) در صنایع خوب ۷۶۰ کارگاه (۰/۹ درصد)، در صنایع شیمیایی ۵۵۰ کارگاه (۰/۷ درصد) در سایر رشته‌های صنعت مشغول فعالیت بوده‌اند.

در ۱۳۶۶ متوسط سالانه کارکنان مشغول به کار در کارگاه‌های روستایی، ۱۹۵۶۰۶ نفر بوده است که به طور متوسط، هر کارگاه ۲/۵ نفر شاغل به کار داشته است. از رقم مذکور ۵۱ درصد صاحبان و کارکنان فامیلی بدون مزد و ۴۹ درصد بقیه را کارکنان مزد و حقوق بگیر تشکیل می‌دهند. از مجموع کل کارکنان ۸۲ درصد مرد و ۱۸ درصد بقیه زن بوده‌اند.

در همین سال، کل مزد و حقوق پرداخت شده به مزد و حقوق بگیران کارگاه‌های روستایی، بالغ بر ۴۹ میلیارد ریال و متوسط مزد و حقوق سالانه پرداختی در حدود ۵۱۳ هزار ریال بوده است.

در ۱۳۶۶ ارزش افزوده کارگاه‌های روستایی، بالغ بر ۱۷۰ میلیارد شده است. بررسی توزیع ارزش افزوده بین صنایع مختلف نشان می‌دهد که صنایع کانی غیر فلزی با بیش از ۵۱ میلیارد ریال (۳۰ درصد) در مقام اول قرار داشته، پس از آن، صنایع غذایی و صنایع نساجی به ترتیب با ۴۷ میلیارد ریال (۲۸ درصد) و ۲۵۰ میلیارد ریال (۱۴ درصد) در مقام‌های بعدی قرار داشته‌اند.

میزان ریالی ارزش کالاهای توزیع شده برای حمایت از واحدهای موجود صنعتی در روستاها، فقط در سال ۶۸ به قرار زیر است: ارزش آهن‌آلات ۵۰۳۱۳۱۸۶۲۰ ریال، ارزش ماشین‌آلات ۶۸۰۲۲۷۶۹۵ ریال، ارزش ابزار و قطعات ۵۲۴۹۸۶۳۰ ریال، ارزش مواد اولیه ۴۷۴۷۷۸۶۲۸۵ ریال و جمع کل ارزش ریالی کالاهای توزیع شده بین کارگاه‌های صنعتی روستایی در سال ۶۸، بالغ بر ۱۰۹۸۴۱۸۹۰۰ ریال است.

ج - تشکیل شرکت‌های تعاونی فرش دست‌باف
طبق مصوبه مورخه ۶۴/۹/۱۳ هیئت وزیران، تشکیل و نظارت و هدایت شرکت‌های تعاونی فرش دست‌باف و اتحادیه‌های آنها در سراسر کشور به جهاد سازندگی، واگذار شد. متعاقب آن، معاونت صنایع روستایی جهاد سازندگی در جهت اجرای مصوبه اخیرالذکر، اقدامات وسیعی را در زمینه بهبود کمی و کیفی این تعاونی‌ها آغاز کرد. برخی از مهم‌ترین اولویت‌هایی که این معاونت برای صنعت فرش دست‌باف کشور در نظر گرفته است، عبارتند از:

- متسکلی کردن قشر عظیمی از بافندگان فرش دست‌باف به منظور ایجاد و حفظ اشتغال در روستاها و جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه آنها.

جدول شماره ۱- توزیع تعداد موافقت اصولی‌های صادره تا پایان سال ۶۸ به تفکیک صنعت و سال واحد «فقره»

نوع صنعت	سال ۶۶	سال ۶۷	سال ۶۸	جمع
۱ غذایی	۲۲۷	۲۹۳	۵۱۵	۱۰۳۵
۲ نساجی و چرم	۱۰۱	۱۹۲	۵۴۱	۸۳۴
۳ شیمیایی و سلولزی	۵۵	۱۱۶	۱۸۵	۳۵۶
۴ کانی غیرفلزی	۱۹۲	۳۶۵	۵۳۳	۱۱۰۰
کل صنایع	۵۷۵	۹۶۶	۱۷۸۴	۳۳۲۵

جدول شماره ۲- توزیع سرمایه ثابت موافقت‌های اصولی صادره تا پایان سال ۶۸ به تفکیک صنعت و سال واحد «میلیون ریال»

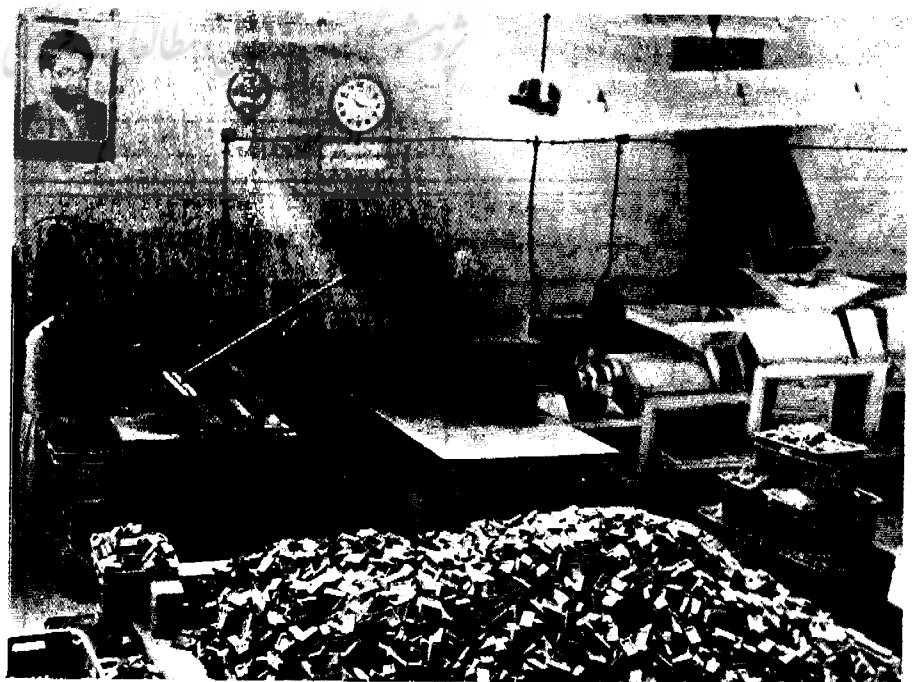
نوع صنعت	سال ۶۶	سال ۶۷	سال ۶۸	جمع
۱ غذایی	۳۰۸۵	۱۰۰۶۷	۲۷۸۲۹	۲۰۹۸۱
۲ نساجی و چرم	۲۱۶۷	۴۹۱۱	۲۰۶۵۳	۲۷۷۳۱
۳ شیمیایی و سلولزی	۱۰۵۱	۳۳۱۴	۵۷۲۴	۱۰۰۸۹
۴ کانی غیرفلزی	۲۲۵۱	۱۰۹۷۵	۲۳۱۰۸	۳۸۳۳۴
کل صنایع	۱۰۵۵۲	۲۹۶۶۷	۷۷۳۱۲	۱۱۷۱۳۵

جدول شماره ۳- توزیع تعداد کارکنان موافقت‌های اصولی صادره تا پایان سال ۶۸ به تفکیک صنعت و سال واحد «نفر»

نوع صنعت	سال ۶۶	سال ۶۷	سال ۶۸	جمع
۱ غذایی	۱۱۱۸	۲۳۷۲	۵۳۹۷	۸۸۸۷
۲ نساجی و چرم	۱۳۹۲	۳۵۰۳	۱۰۰۰۲	۱۴۸۹۹
۳ شیمیایی و سلولزی	۵۴۸	۹۷۱	۱۸۵۹	۳۳۷۸
۴ کانی غیرفلزی	۱۶۲۸	۳۱۷۱	۵۳۹۵	۱۰۱۹۴
کل صنایع	۴۶۸۶	۱۰۰۱۷	۲۲۶۵۵	۳۷۴۵۸

جدول شماره ۴- توزیع پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده تا پایان سال ۶۸ به تفکیک صنعت و سال واحد: فقره

نوع صنعت	سال ۶۶	سال ۶۷	سال ۶۸	جمع
۱ غذایی	۴	۲۱	۲۳	۴۸
۲ نساجی و چرم	-	-	۱۳	۱۳
۳ شیمیایی و سلولزی	۲	۳	۴	۹
۴ کانی غیرفلزی	۱۱	۱۷	۴۱	۶۹
۵ کل صنایع	۱۷	۴۱	۸۱	۱۳۹

روستایی در دوره‌های تخصصی، کارشناسی ناپوسته، کاردانی و دوره‌های کوتاه مدت به ۸۲۶ نفر و به میزان ۲۵۴۰ نفر در ماه.

○ موقعیت شکننده مراکز صنعتی موجود در روستاها در رقابت با کارگاه‌های مشابه مستقر در شهرها، بی‌گمان حمایت از آنان در عرصه‌های مختلف لازم است. معاونت صنایع روستایی با آگاهی از این مسئله، حمایت‌های گوناگونی از واحدهای موجود و واحدهای درحال احداث انجام داده است. برخی از مهم‌ترین این حمایت‌ها را می‌توان به قرار زیر دانست:

- حمایت مالی و اعتباری، منابع تأمین کننده مالی و اعتباری، تبصره‌های ۳ و ۴ قانون بودجه هر سال و بانک‌های صادرات و صنعت و معدن است. جدول شماره ۶، میزان و چگونگی توزیع اعتبارات را نشان می‌دهد.

- محدودیت سرمایه در گردش مراکز صنعتی در روستا، باعث شده است تا این‌گونه واحدها نتوانند مواد اولیه تولیدی خود را، به هنگام تهیه کنند. به همین جهت، واحد صنایع روستایی در سال‌های ۶۷ و ۶۸ به ترتیب مبلغ ۵۵۹۷۲۷۰ و ۱۰۹۸۴۴۱۸ هزار ریال در اختیار آنان گذارده است.

جدول شماره ۵- تعداد تعاونی‌ها، دار قالی، بافندگان، میزان اعتبارات بانکی و تولید تعاونی‌های تحت پوشش معاونت روستایی

تعداد تعاونی تشکیل شده	میزان وام پرداختی به اعضا (هزار ریال)	تعداد اعضا شرکت‌های تعاونی	تعداد بافنده	میزان تولید (مترمربع)
۶۳	۱۲۲۳۸۳۸۲	۹۱۵۱۰	۱۸۳۰۲۰	۲۲۸۰۹۶۸۳۸۰۱

جدول شماره ۶- میزان وام پرداخت شده به متقاضیان و صاحبان صنایع روستایی واحد: هزار ریال

میزان وام پرداخت شده به صنعتگران از ابتدای سال ۶۶ لغایت پایان ۶۸ از منابع مختلف	قرارداد		بانک صادرات قرارداد	
	تبصره ۳ قانون بودجه	تبصره ۴ قانون بودجه الحسنه	سایر	بانک صنعت جمع
۶۰۴۶/۵۷۳	۶۳۲۳/۲۳۳	۰۳۳	۹۹۳۲/۹۵۹۱۰۲۵۰	۱۴۸۱/۸۰۳

- حمایت و نظارت کامل بر تعاونی‌ها و اتحادیه و کمک به صادرات آنها از طریق ایجاد نمایشگاه‌ها و فروشگاه‌های داخلی و خارجی جهت افزایش درآمد بافندگان.

- برنامه‌ریزی و آموزش (فنی و تخصصی) جهت ارتقاء بخشیدن به صنعت فرش ایران. آمار جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که میزان تولید تعاونی‌های مرکز در سال ۶۷، سه برابر و در سال ۶۸، هفت برابر تولید در سال ۶۶ بوده است.

○ به غیر از موارد پیش گفته شده که محور عملیات واحد صنایع روستایی به حساب می‌آیند، این معاونت، فعالیت‌های تحقیقاتی و آموزشی نیز داشته است که اهم آنها عبارتند از:

- ایجاد واحد تحقیقات و نمونه‌سازی در استان‌های خراسان، اصفهان، تهران و فارس. از جمله پروژه‌هایی که این واحد انجام داده است، نمونه‌سازی قطعات و ابزار و ادوات کشاورزی است که تعدادی از آنها به مرحله تولید انبوه نیز نایل شده است.

- آموزش دهی به پرسنل شاغل در صنایع

- تلاش در راه اینکه واحدهای صنعتی روستایی تا ۵ سال بعد از بهره‌برداری از پرداخت مالیات معاف باشند، حمایت مالی دیگری بوده است که نتیجه آن، مصوبه قانونی مجلس در سال ۱۳۶۶ است.

- نظر به اینکه صاحبان و متقاضیان کارگاه‌های روستایی، فاقد مهارت‌های جدید بوده، بهره‌وری کار آنان نیز در حد ناچیزی قرار دارد، از این رو، آموزش آنان امری اجتناب‌ناپذیر است. به این لحاظ این واحد با همکاری معاونت امور اجتماعی و سایر مراکز آموزشی، اقدام به برگزاری دوره‌های مختلف کرده است. تعداد آموزش دیدگان در سال‌های ۶۶ و ۶۷ و ۶۸ به ترتیب برابر با ۳۸۸۱۵، ۵۵۰۷۸، ۶۵۸۷۱ نفر - روز بوده است.

- یکی دیگر از اقدامات حمایتی، ایجاد واحدهای نواحی صنعتی است. این واحدهای مجتمع می‌توانند در کاهش هزینه‌های تولید و زنجیره‌ای کردن واحدهای تولیدی، تمرکز حساب شده صنایع در کنار هم، توسعه و رشد آتی منطقه، بالا بردن کیفیت تولید، جلوگیری از هزینه‌های حمل و نقل اضافی، مددیار مراکز صنعتی روستایی باشند. تا پایان ۱۳۶۸ از ۵۱ ناحیه صنعتی پیش‌بینی شده، ۵ ناحیه صنعتی در استان‌های مختلف کشور به مرحله بهره‌برداری رسیده است. - ارائه خطوط تولید مناسب، ارائه مشورت‌های فنی به کارگاه‌های روستایی، تنظیم و اجرای برنامه بازدید صنعتگران از کارخانجات، ارائه خدمات بازرگانی از اهم فعالیت‌های حمایتی است که از طرف معاونت صنایع روستایی به این واحدها ارائه شده است. در زمینه تولید کارگاه‌های صنعتی روستایی تحت پوشش معاونت صنایع روستایی، می‌توان از جدول شماره ۷ استفاده کرد.

در پایان این بخش خالی از فایده نیست که برنامه ۵ ساله معاونت صنایع روستایی را برای سال‌های (۶۸-۷۲) ذکر کنیم. «طی برنامه ۵ ساله ۶۸-۷۲ حدود ۵۸۵۰ واحد تولیدی که حدود ۳۸۵۰ واحد آنها در مراحل صدور موافقت اصولی و انجام سرمایه‌گذاری هستند و ۲۰۰۰ فقره از آنها جدید است، احداث می‌شود. همچنین در جهت افزایش راندمان و بهبود خط تولید و ارتقاء کیفیت محصولات واحدهای موجود، در نظر است طی این برنامه تعداد ۲۰/۰۰۰ از این واحدها را تحت پوشش قرار دهد. جدول شماره ۸ خلاصه برنامه ۵ ساله (۶۸-۷۲) معاونت صنایع روستایی وزارت جهاد

جدول شماره ۷- میزان تولید تعدادی از کارگاه‌های دارای موافقت اصولی به تفکیک نوع صنعت و سال

رشته صنعت	ردیف	نوع محصول	واحد سنجش	سال ۶۶	میزان تولید سال ۶۷	سال ۶۸	جمع
	۱	شالیکوبی	تن	-	۲۰۰	۱۸۵۰	۲۰۵۰
	۲	آرسازی	تن	-	۲۰۶۷	۵۸۴۹	۷۹۱۶
	۳	بنبرسازی	تن	-	۲۹۳	۹۱۶	۱۲۰۹
	۴	سبزی خشک‌کن	تن	-	-	۱۳۰	۱۳۰
غذایی	۵	ترشی و شوربیجات	تن	-	-	۴۴۸	۴۴۸
	۶	اسانس و عرقیات	تن	-	-	۲۱۷	۲۱۷
	۷	بخساز	تن	-	-	۲۵۲	۲۵۲
	۸	رب گوجه‌فرنگی	تن	-	-	۳۵۰	۳۵۰
	۹	آلبوگری	تن	-	-	۷۰	۷۰
	۱۰	نمک طعام	تن	-	-	۵۷۷	۵۷۷
	۱۱	نیرجه بلوک	متر مربع	۱۹۰۰۰	۲۳۰۰۰	۲۵۰۰۰	۶۷۰۰۱
	۱۲	موزائیک‌سازی	متر مربع	۲۷۰۰۰	۳۹۲۷۵	۹۰۵۸۰	۱۵۶۸۵۵
	۱۳	شن و ماسه	متر مکعب	-	۴۲۰۰۰	۱۳۷۰۰۰	۱۷۹۰۰۰
کافی	۱۴	سنگ کوبی	متر مربع	-	-	۵۰۵۰۰	۵۰۵۰۰
غیرفلزی	۱۵	بلوک و لوله سیمانی	عدد	۱۱۰۷۰۰	۲۴۵۵۲۰	۸۲۷۵۰۰	۱۲۰۳۳۲۰
	۱۶	تولید قطعات سفالی	قطعه	۱۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰
	۱۷	گچ‌بری	تن	۱۵۰۰۰	۲۵۲۵۰	۵۴۵۰۰	۹۴۷۵۰
	۱۸	آجر فشاری	فالب	۵۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰	۱۲۶۰۰۰۰	۱۳۸۰۰۰۰
	۱۹	آهک‌بری	تن	-	۲۵۲۰	۳۸۸۰	۶۴۰۰
	۲۰	چنابی	تن	۶۰۰	۵۴۰	۶۳۳	۱۷۷۳
	۲۱	لیسکار	دست	-	۸۹۶۰	۱۰۲۴۰	۱۹۲۰۰
نساجی	۲۲	تولید بونناک	دست	-	۷۷۰۰	۲۸۸۰۰	۳۶۵۰۰
	۲۳	منقال	متر مربع	۸۵۰۰۰۰	۳۶۵۰۰۰	۱۲۲۵۰۰۰	۲۴۴۰۰۰۰
	۲۴	جوراب	جفت	-	-	۱۰۰۸۰۰	۱۰۰۸۰۰
	۲۵	جعبه‌سازی	عدد	-	۱۷۸۰۰۰	۳۳۷۰۰۰	۵۱۵۰۰۰
شیمیایی و سلولزی	۲۶	کندوسازی	عدد	-	-	۱۰۵۰۰	۱۰۵۰۰
	۲۷	صابون‌سازی	تن	۳۰۰	۳۰۰	۸۶۰	۱۴۶۰

جدول شماره ۹- توزیع تعداد، میزان سرمایه ثابت و میزان اشتغال موافقت‌های اصولی صادره به تفکیک فعالیت در صنایع مختلف تا پایان سه ماه دوم سال ۶۹

نوع صنعت	سرمایه ثابت (م-ریال)	تعداد کارکنان (نفر)	سرمایه سرانه (م-ریال)	متوسط سرمایه هر موافقت اصولی (م-ریال)	تعداد (فقره)
صنایع غذایی	۵۱۴۹۱	۱۰۶۸۰	۴/۸۲۰	۴۲/۶۶	۱۲۰۷
صنایع نساجی	۳۵۳۱۲	۱۷۹۹۰	۱/۹۶۳	۳۴/۹۹۷	۱۰۰۹
صنایع کانی غیرفلزی	۵۱۵۲۸	۱۲۷۳۵	۴/۰۴۶	۳۹/۵۷۶	۱۳۰۲
صنایع شیمیایی و سلولزی	۱۳۵۲۰	۴۰۹۰	۳/۳۱۱	۳۲/۰۰۹	۴۲۳
جمع	۱۵۱۸۷۱	۴۵۴۹۵			۳۹۲۱

سازندگی را نشان می‌دهد. بر طبق ارقام مندرج در جدول، کل اشتغال جدید در صنایع روستایی ملی، طی ۵ سال برنامه، حدود ۵۰ هزار نفر و کل سرمایه‌گذاری ۱۷۰ میلیارد ریال و رشد افزوده حدود ۹/۹ درصد است.»

۲- ملاحظاتی پیرامون عملکرد در زمینه استقرار صنعت در روستا

وضعیت بهم ریخته و ناپهنجار زندگی اقتصادی ایران در دهه اخیر، تأثیرات سوء و بازدارنده‌ای تمامی بنیان‌های اقتصادی کشور و فعالیت‌های مربوط بر آنها، گذارده است. بنابراین، دور از انتظار نیست که فعالیت‌های مربوط به صنایع روستایی نیز از این مسئله تأثیر پذیرفته باشند. این تأثیرپذیری از جهات گوناگون بوده

است. از سوی متقاضیان ایجاد واحدهای صنعتی، از سوی مراکز مهم تصمیم‌گیری اقتصادی کشور در زمینه تخصیص منابع و بالاخره از سوی نهادهای مسئول که در نهایت موجب شده است تا روند کار با برنامه‌های طراحی شده همخوانی نداشته باشد. مضاف بر عامل مذکور، ابهام در تعریف و ابعاد صنایع روستایی باعث شده است تا در این مورد، هم‌رایی بین دست‌اندرکاران صنعتی کشور وجود نداشته باشد. برخی بر این باورند که صنعت تجزیه‌پذیر به شهری و روستایی نیست، این دسته که در امر محرومیت‌زدایی از چهره روستاها به عنوان یک استراتژی با بقیه متفق‌الرأی هستند، استقرار و کوچاندن صنعت در روستا را تاکنیک مناسبی نمی‌دانند. عمل براساس این باور به هرحال در کندی گردش کارها بی‌تأثیر نبوده است.

با توجه به مطالب فوق، اینک فهرست‌وار مطالبی را در زمینه عملکرد و وضعیت موجود صنایع روستایی به شرح می‌کنیم.

- در قسمت اول این مقاله گفته شد که تا ۱۳۸۱، میزان اسفغال‌زایی بخش کشاورزی، بیش‌تر از ۴/۳ میلیون سغل نخواهد بود. همچنین اشاره شد که تا پایان این سال، کمبودی معادل ۱/۴ میلیون سغل در روستاها وجود خواهد داشت. این امر به این معنی است که باید بتوان سالانه حداقل ۱۰۰ هزار سغل جدید در روستاها ایجاد کرد تا بیکاری آشکار به حداقل برسد. از سوی دیگر، ارقام مندرج در جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهند که در طی سه سال منتهی به ۱۳۶۸، تعداد کارکنانی که از طریق کار در واحدهای صنعتی روستایی شاغل شده‌اند، فقط ۲۸۵۵ نفر است.

اگر رقمی معادل ۱۰ برابر تعداد فقره ایجاد شده توسط مراکز رسمی، برای ایجاد مشاغل صنعتی روستایی- که به هر صورت جزء آمار رسمی قرار نگرفته‌اند- در نظر بگیریم، باز هم مشاغل ایجاد شده در بخش صنایع روستایی برابر با ۲۸۸۵۰ = ۲۸۸۵ × ۱۰ نفر خواهد بود.

دقت در تعداد مشاغل ایجاد شده، نشان می‌دهد که حجم کار در این قسمت بسیار اندک بوده است و به همین لحاظ است که «مطابق آخرین آمارهای اعلام شده از جمعیت ۵۵ میلیون نفری کشور ۶۷/۳ درصد در نقاط شهری و ۳۲/۷ درصد در مناطق روستایی ساکن هستند و متأسفانه این روند رو به تزاید است.»^۱

- در بخش‌های گذشته خواندید طبق آئین‌نامه‌ای که به امضاء هیئت دولت رسید، بین وزارت جهاد سازندگی و وزارت صنایع نوعی تفکیک وظیفه در مورد فعالیت‌های صنعتی در روستاها ایجاد شد.

ماده سوم این آئین‌نامه اشعار دارد بر این که «وزارت صنایع اختیارات و مسئولیت‌های سیاست‌گذاری، هماهنگی و برنامه‌ریزی کلی صنایع روستایی را بر عهده خواهد داشت» و از ماده‌های

شرح سال	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	جمع
تعداد واحدهای تولیدی به بهره‌داری رسیده	۴۰۰	۷۵۰	۱۳۱۳	۱۷۵۹	۱۶۱۸	۵۸۴۲
تعداد واحدهای تحت پوشش قرار گرفته	۴۰۰۰	۲۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰	۲۰۰۰۰
اشتغال جدید (نفر)	۳۷۷۶	۶۴۴۱	۱۱۲۷۴	۱۵۹۸	۱۳۸۹۱	۵۰۴۸۰
کل سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	۲۳۲۰۰	۳۷۶۰۰	۴۹۰۰۰	۴۵۴۰۰	۱۴۸۰۰	۱۷۰۰۰۰
ارز سرمایه‌گذاری (میلیون دلار)	۱۱/۶	۱۸/۸	۲۴/۵	۲۲/۷	۷/۴	۸۵/۰
ارز بهره‌برداری (میلیون دلار)	۲۵/۳	۶۱/۰۵	۱۰۰/۵	۱۶۵/۲	۲۱۹/۰	۵۷۹/۱
ارزش افزوده (میلیون ریال)	۱۸۰۷۵۶	۱۹۶۴۹۷	۲۱۸۹۷۶	۲۴۷۴۳۸	۲۷۲۰۵۹	-

جدول شماره ۱۱- توزیع تعداد کارگاه‌های صنعتی روستایی دارای موافقت اصولی دارای پیشرفت کار و پروانه بهره‌برداری، طی سال‌های ۶۸-۶۶

سال	دارای موافقت اصولی	دارای پیشرفت کار	دارای پروانه بهره‌برداری
۶۶	۵۷۵	۱۱	۱۷
۶۷	۹۶۶	۲۳۲	۴۱
۶۸	۱۷۸۴	۳۳۸	۸۱

رشته صنعت	دارای پروانه		فاقد پروانه		جمع
	و سلولزی	غیرفلزی	و سلولزی	غیرفلزی	
شرح	غذایی	نساجی شیمیایی	غذایی	نساجی شیمیایی	کانی
تعداد واحد تولیدی	۴۸	۱۳	۹	۶۹	۷۶
اشتغال (نفر)	۱۸۴	۱۸۵	۳۴	۷۲۸	۲۸۵۵

۴ و ۶ همین آئین نامه جنین استنباط می شود که «وزارت جهادسازندگی نقش نظارتی و اجرایی توسعه صنایع روستایی را برعهده دارد». به طور حتم دوگانگی سازمانی در برنامه ریزی و هماهنگی از یک سو و اجراء و نظارت از سوی دیگر، در این که روند امور به خوبی پیش نرود، بی تأثیر نبوده است.

- نگاهی به آمار و ارقام مندرج در جدول ارائه شده از سوی معاونت صنایع روستایی، این نکته را روشن می سازد. که رشد کارکنان موافقت های اصولی طی سال ۶۷ و ۶۸ نسبت به سال ۶۶ به ترتیب ۲/۱ و ۴/۸ برابر شده است. همین ارقام برای سرمایه ثابت، برابر با ۲/۸ و ۷/۳ شده است. رشد بالاتر سرمایه ثابت نسبت به تعداد کارکنان اگر ناشی از افزایش قیمت منابع تولیدی باشد، به این معنی است که ایجاد و احداث مراکز صنعتی در روستا با توجه به افزایش ناخیز درآمد روستاییان در آینده، دچار تنگنا خواهد شد.

رشد افزون تر سرمایه ثابت نسبت به رشد کارکنان می تواند این معنی را نیز دربر داشته باشد که واحدهای تازه احداث شده از سبوه های تولید سرمایه برتری استفاده کرده اند که این نیز با فلسفه اصلی ایجاد و توسعه صنایع روستایی که بر کاربری این مراکز به منظور ایجاد اشتغال بیش تر است، مبیئت دارد.

- ارقام جدول شماره ۱۱ نشان دهنده تعداد موافقت های اصولی، گزارش پیشرفت کار (پیشرفت کار برای طرح های دارای موافقت اصولی که ۸۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته باشند صادر می شود) و کارگاه هایی که موفق شده اند تا پروانه بهره برداری بگیرند، است. آنچه از ارقام برمی آید، این است که طی سال های ۶۶ و ۶۷ و ۶۸ تعداد واحدهایی که موفق به دریافت پروانه بهره برداری برای تولید شده اند، نسبت به واحدهای متقاضی (موافقت های اصولی صادر شده) به ترتیب برابر با ۱، ۳۳، ۱ به ۲۱ و ۱ به ۲۲ بوده است. حال اگر در نظر بگیریم که متوسط سرمایه ثابت هر موافقت اصولی ۲۳۲/۳۵ ریال است، می توان گفت جریان کار از سرعت لازم برخوردار نبوده است. این به معنی راکد ماندن سرمایه ها و نیروی انسانی است. دلایل این امر می تواند، ناوارد بودن متقاضی ایجاد واحد صنعتی به چم و خم کارهای اداری، متنوع بودن سازمان هایی که به نحوی در امر احداث کارگاه های صنعتی در روستا دخیل هستند (از قبیل وزارت کشاورزی برای تعیین اینکه محل احداث کارگاه جزء اراضی کشاورزی است یا خیر؟ وزارت بهداشت و درمان برای اینکه ایجاد

● هزینه های اقتصادی متروک شدن روستاها - حتی اگر بتوان با شیوه های نوین محصولات کشاورزی را تا حد نیاز تولید کرد - از فایده های اقتصادی آن افزون تر است.

● وضعیت به هم ریخته و نابهنجار زندگی اقتصادی ایران در دهه اخیر، تاثیرات سوء و بازدارنده ای بر تمامی بنیان های اقتصادی کشور و فعالیت های مربوط به آنها گذارده است. بنابراین، دور از انتظار نیست که فعالیت های مربوط به صنایع روستایی نیز از این مسئله تاثیر پذیرفته باشند.

براینکه، هزینه های اجتماعی متروک شدن روستاها را شاید نتوان به زبان آمار و ارقام درآورد و ای بسا که این هزینه ها خیلی افزون تر از هزینه های اقتصادی باشند.

بنا به دلایل یاد شده، باید برای رهایی از وضعیت وخیم آینده، طرحی نو ریخت و چاره ای مؤثر پیدا کرد. به نظر می رسد همان طور که برخی از کشورها مانند چین و یوگسلاوی در انجام این کار گام های موفقیت آمیزی برداشته اند - طرح استقرار و کوچاندن صنعت به روستاها، اگر جایگاه واقعی خود را در میدان عمل تصمیم گیری بیابد و ارزش های اقتصادی - اجتماعی بازتاب این عمل به درستی فهمیده شود، بتواند بخشی از گره های کور اقتصادی ملی را باز کند. عدم توجه واقعی و عینی و منطبق با کارشناسی های لازم - کمابینکه تا به حال موجب شده است تا فعالیت های انجام شده در زمینه صنایع روستایی از حجم کافی و کارایی لازم برخوردار نباشد - از این پس نیز این مشکل را نگه خواهد داشت.

در همین جا پیشنهاد می شود نشستی به منظور بحث و مذاکره در بالاترین سطوح و با حضور کارشناسان اقتصادی - اجتماعی و صنعتی انجام شود، تا فایده های اقتصادی - اجتماعی این طرح به خوبی روشن شود. به گمان نگارنده، سازمان ها و وزارتخانه های کشاورزی، صنایع، جهاد سازندگی، سازمان برنامه و بودجه، بانک های کشاورزی و صنعت و معدن و بانک مرکزی می توانند با تشریح مساعی و بحث و مذاکره، کم و کیف برنامه ریزی، سیاستگزاری، اجرا و نظارت در مسئله نگهداری، ایجاد و توسعه صنایع روستایی را روشن سازند.

چنین صنعتی مخمل محیط زیست هست یا نه؟ وزارت نیرو برای تأمین آب و برق، وزارت بازرگانی برای تحویل دادن به هنگام وسایل لازم برای احداث ساختمان و... و مسایل دیگر باشد. به هر حال این کندی کار در نهایت میل به احداث واحدهای صنعتی را در بین روستاییان کاهش می دهد.

۳- نتیجه بحث

رشد بالای جمعیت کشور، به خصوص در مناطق روستایی، تنگناهای موجود بر سر راه سرمایه گذاری در زمینه ایجاد و شغل در تمامی بنیان های اقتصادی و در نتیجه، درصد بالای بیکاری در جمعیت فعال، از ویژگی های بارز اقتصاد کشور به شمار می رود. عدم توزیع بهینه منابع اقتصادی در پهنه سرزمین و متراکم شدن آن در شهرها، به خصوص در مراکز استان ها و بالاخص در پایتخت از یک سو و ناهمخوانی درآمد روستاییان با هزینه های هر دم رو به افزایش زندگی از سوی دیگر، از جمله عوامل عمده مهاجرت های بی رویه روستاییان است.

نتیجه اجتناب ناپذیر مسایل یاد شده، متراکم شدن هرچه بیش تر جمعیت در نقاط شهری و بلااستفاده ماندن قسمت عمده ای از آب و خاک و سایر منابع طبیعی یخس شده در سراسر کشور است. می توان با روش های اقتصادی محاسبه و اثبات کرد که هزینه های اقتصادی متروک شدن روستاها - حتی اگر با سبوه های نوین بتوان محصولات کشاورزی را تا حد نیاز تولید کرد - از فایده های اقتصادی آن افزون تر است. مضاف